

ถนนบำรุงเมือง ตัดตรงจากพระบรมมหาราชวังไปทางทิศตะวันออกถึงวัด
สุทัศนเทพวราราม ทับบนแนวถนนเดิมจากประตูผีไปยังวัดสระเกศ และอยู่ในแนวเดียวกับ
พระอุโบสถที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตในพระบรมมหาราชวัง

ประตูผี และหน้าที่ของพระแก้วมรกต

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์

ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถาน
กรมศิลปากร

เมื่อมีการสร้างกรุงเทพมหานครขึ้นบนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา พระแก้วมรกตได้รับการประดิษฐานในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามในพระบรมมหาราชวัง ทิศทางของพระอุโบสถหันหน้าตรงกับประตูผี (ข้างวัดสระเกศ ภูเขาทอง) การวางทิศทางเช่นนี้เหมือนกับว่าเป็นการวางผังเมืองที่กำหนดหน้าที่ให้แก่พระแก้วมรกต ในฐานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยคุ้มครอง ปกป้องรักษากรุงเทพมหานครให้พ้นจากความชั่วร้ายมิให้กล้ำกรายเข้าเมืองมา

ในที่นี้จึงเป็นบทความเพื่อสร้างคำอธิบาย โดยการเชื่อมโยงแนวคิดและหลักฐานทางประวัติศาสตร์อื่นๆ เพื่อสร้างความสมเหตุสมผลของคำอธิบายเกี่ยวกับประตูผี และเพื่อชี้ให้เห็นหน้าที่ของพระแก้วมรกตที่ปกป้องรักษากรุงเทพมหานครมิให้ความชั่วร้ายกล้ำกรายเข้ามา

ประตูเมือง กับสิ่งป้องกันเมืองที่ช่องประตู

โดยทั่วไปเมื่อมีการสร้างเมืองมีกำแพงล้อมรอบ จะเป็นรูปสี่เหลี่ยม หรือวงกลม หรือบิดเบือนไปตามสภาพภูมิประเทศก็ตาม จำเป็นที่จะต้องมีช่องทางเข้าออก เรียกว่าประตูเมือง ซึ่งประตูเมืองนี้หากเป็นกำแพงเมือง ก่ออิฐฉันทน ก็จะบานประตูเปิด-ปิดได้ สำหรับป้องกันข้าศึกศัตรู หากเป็นกำแพงดินก็อาจมีการสร้างสิ่งกีดขวางเป็นขنادقหนาม หรือสิ่งกีดขวางที่เคลื่อนย้ายเปิด-ปิดได้

บานประตูเป็นสิ่งควบคุมการเข้าออกเมืองของสิ่งมีชีวิต แต่ความชั่วร้ายอัปมงคลต่างๆ หรือสิ่งอื่นใดอันมีสภาวะเป็นนามธรรม ก็ต้องมีสิ่งป้องกันไว้ด้วย คือการลงเลขยันต์คาถาอาคมไว้ที่ช่องประตูเมือง เมื่อเป็นเช่นนี้ทุกช่องประตูเมืองจึงมีเครื่องควบคุมการเข้าออกของสิ่งที่เป็นรูปธรรม และเครื่องป้องกันเมืองจากสิ่งที่มีสภาวะเป็นนามธรรม

เอกสารในลักษณะพงศาวดารของล้านนา คือตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ฉบับต่างๆ เล่าเรื่องสมัยพระเจ้ากือนา กษัตริย์เชียงใหม่เมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ในปลายรัชกาล พระองค์เสด็จไปประทับอยู่ที่พระตำหนักนอกเมืองเชียงใหม่ด้านทิศเหนือ ทรงประจวบและสวรรคตนอกเมือง ขุนนางในราชสำนักร่วมกันที่จะยกเจ้าแสนเมืองมา ผู้เป็นโอรสจะให้ครองราชสมบัติต่อไป

เจ้ามหาพรหมแห่งเมืองเชียงราย ผู้เป็นพระอนุชาของพระเจ้ากือนา ได้ยกพลมาหวังชิงเมืองเชียงใหม่ โดยทำที่จะมาขอการวะพระศพ แต่แสนผานองหัวหน้าขุนนางทั้งหลายรู้ทัน จึงช่วยกันป้องกันมิให้เจ้ามหาพรหมเข้าเมืองเชียงใหม่ได้ เจ้ามหาพรหมจึงยกทัพลงไปพึ่งกรุงศรีอยุธยา ขอกำลังขึ้นมาช่วยตีเมืองเชียงใหม่ (ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ ขุนหลวงพ่องั่ว พ.ศ. ๑๙๑๓-๑๙๓๑)

ฝ่ายทางเมืองเชียงใหม่ยังไม่ทันจัดการฌาปนกิจพระศพพระเจ้ากือนา ก็มีศึกจากกรุงศรีอยุธยาขึ้นมาตีตพันเสียแล้ว จึงคิดที่จะนำพระศพพระเจ้ากือนาเข้ามารักษาไว้ในเมืองก่อน เมื่อเสร็จศึกแล้วจึงจะประกอบพิธีกรรมพระศพในภายหลัง ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว ปรีวรรต, ๒๕๔๒) เล่าว่า

...เราควรเอาคาบเจ้าเหนือหัวไว้ในเวียงดีชะแล เท่าจักเอาเข้าทางประตูเวียงบ่ควรเยียวมันแสดงภายหลังว่าอัน เขาจึงพร้อมกันบ่องข้างเวียงท่ดวัดพราหมณ์เอาคาบเจ้าก็อนาใส่โกศคำ แปลงขัวข้ามคือเวียงเอาเข้าไปไว้เชิงขวาง...

ข้อความข้างต้นแสดงว่า พวกขุนนางไม่เอาพระศพพระเจ้ากือนาเข้าทางประตูเมือง ด้วยเห็นว่าเป็นการผิดจารีต จึงเจาะกำแพงด้านทิศเหนือตรงกับตำหนักที่พระเจ้ากือนาสวรรคตทำสะพานข้ามคูเมือง นำพระศพเข้าทางกำแพงที่ถูกเจาะช่องไว้

ความแตกต่างระหว่าง ประตูเมืองกับประตูผี

อาจมีคำอธิบายอื่นๆ ในลักษณะตำนานเกี่ยวกับจารีตที่ห้ามนำศพเข้าทางประตูเมือง แต่ในที่นี้จะขอเสนอคำอธิบายตามหลักเหตุผลว่า ดังได้กล่าวแล้วถึงช่องประตูเมือง ย่อมมีการลงคาถาอาคมไว้ด้วย เท่ากับเป็นบานประตูที่ปิดตาย สำหรับสภาวะที่เป็นนามธรรม มิให้เข้ามาสู่ตัวเมือง

เมื่อเป็นเช่นนี้หากจะนำพระศพของพระเจ้ากือนาเข้าเมืองเชียงใหม่ทางประตูด้านทิศเหนือที่มีอยู่คือประตูข้างเฝือก พระศพซึ่งเป็นรูปธรรมก็สามารถนำเข้าเมืองได้ แต่เนื่องจากพระศพยังมิได้รับการประกอบพิธีกรรมสภาวะที่เป็นนามธรรมที่มีอยู่กับพระศพคือ อาจจะเป็นอย่างที่เราเรียกว่าวิญญาณ หรือเป็นอย่างที่เราเรียกว่าขวัญ หรือความเป็นผี ตามแต่ที่จะเป็นคติความเชื่อกัน สภาวะเช่นนี้ย่อมไม่อาจที่จะเข้าเมืองทางประตูเมืองที่มีการลงคาถาอาคมได้ จำเป็นที่จะต้องเจาะช่องที่กำแพงเมือง จึงจะสามารถนำพระศพซึ่งประกอบด้วยสภาวะทั้งสองประการ เข้ามาเก็บรักษาไว้ในเมืองได้เป็นการชั่วคราว เพื่อรอเวลาประกอบพิธีกรรมต่อไป

ด้วยเหตุนี้จึงพบว่า ตามเมืองสมัยโบราณมักจะมีประตูผีอยู่ด้วยเสมอ ตามความเข้าใจโดยทั่วไป เป็นประตูสำหรับนำศพคนตายที่ตายในเมือง เพื่อนำออกไปประกอบพิธีกรรมนอกเมือง ดังนั้นประตูผีจึงต้องมีคุณสมบัติพิเศษต่างไปจากประตูเมืองทั่วไป คือต้องไม่มีการลงคาถาอาคมเลขยันต์อะไรที่ประตูนี้ ศพที่ยังไม่ประกอบพิธีกรรมจึงจะสามารถออกจากเมืองไปได้ทั้งสองสภาวะ

หลักฐานคำอธิบายเรื่องประตุมิ

อยู่ที่วัดพระสิงห์ เชียงใหม่

แต่ปัญหาเกี่ยวกับประตูฝึก็ยังคงมีต่อไป เพราะประตูฝึมีความปลอดภัยที่จะอนุญาตให้นำศพ ที่เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรมออกไปได้ ประตูฝึอย่างเดียวยังไม่มีเครื่องป้องกัน มิให้ความชั่วร้ายหรือความอัปมงคลที่จะเข้ามาสู่ในเมืองได้ ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำหรับพิทักษ์รักษามิให้ความไม่ติดคงกล่าวเข้ามาในเมืองโดยทางประตูฝึ

เมืองเชียงใหม่อีกเช่นกันที่มีความชัดเจนที่สามารถนำมาอธิบายในเรื่องนี้ได้ กล่าวคือที่กำแพงด้านทิศใต้ของเมืองเชียงใหม่ มีช่องประตูสำคัญสองประตู ประตูหนึ่งอยู่ตรงกลางคือประตูเชียงใหม่ อีกประตูหนึ่งอยู่ถัดไปทางทิศตะวันตกคือประตูสวนปรุง สำหรับประตูสวนปรุงนี้เป็นที่รับรู้กันของชาวเชียงใหม่มาถึงปัจจุบันว่าแต่เดิมเมื่อมีคนตายภายในตัวเมืองจะนำศพออกทางประตูสวนปรุงเพื่อนำไปประกอบพิธีกรรมนอกเมืองที่สุสานไหยา ดังนั้นประตูสวนปรุงคือประตูฝึของเมืองเชียงใหม่นั่นเอง

เมื่อลากเส้นตรงจากประตูสวนปรุงเข้าไปในเมืองทางทิศเหนือจะผ่านวัดพระสิงห์ ภายในวัดพระสิงห์ประมาณตรงกับประตูสวนปรุง ปัจจุบันจะเป็นที่ตั้งของพระอุโบสถที่มีมาแต่เดิม พระอุโบสถหลังนี้หันทิศทางอยู่ในแนวเหนือ-ใต้ มีประตูเข้าออกพระอุโบสถทั้งด้านทิศเหนือและใต้ ต่างจากสิ่งก่อสร้างโบราณอื่นๆ ภายในวัดพระสิงห์ และต่างจากศาสนสถานทั้งหลายภายในเมืองเชียงใหม่ ที่จะตั้งอยู่ในแกนตะวันออก-ตะวันตก โดยมีทิศตะวันออกเป็นทิศด้านหน้า

พระอุโบสถวัดพระสิงห์ที่อยู่ในแกนเหนือ-ใต้นี้ ภายในพระอุโบสถตำแหน่งเกือบกึ่งกลาง โดยก่อนมาทางทิศเหนือ เป็นที่ตั้งปราสาทประดิษฐานพระประธานของพระอุโบสถ กล่าวคือ พื้นที่ปากทิศเหนือจะแคบกว่าพื้นที่ปากทิศใต้ แต่การใช้ประโยชน์สำหรับเป็นที่ทำสังกรรม ปัจจุบันใช้ปากทิศเหนือซึ่งเป็นพื้นที่แคบกว่า และเนื่องจากมีการใช้พื้นที่ทำสังกรรมอยู่ทางปากทิศเหนือนี้ จึงถือเอาประตูด้านทิศเหนือเป็นทางเข้า-ออกหลักของพระอุโบสถ และเป็นที่น่าสนใจโดยทั่วไปว่าทิศเหนือเป็นด้านหน้าของพระอุโบสถ

ทั้งๆ ที่โดยข้อเท็จจริงของแผนผังอาคาร ภายในพระอุโบสถปากทิศใต้จากประตูโบสถ์ (ทิศใต้) มายังปราสาทประดิษฐานพระประธานนั้น

มีระยะไกลกว่าจากปราสาทมายังประตูโบสถ์ด้านทิศเหนือ พื้นที่ปากทิศใต้จึงมีมากกว่า ดังนั้นเมื่อแรกเริ่มสร้างพระอุโบสถหลังนี้ จึงสามารถเห็นเจตนาการก่อสร้างได้ว่า ต้องการให้ด้านหน้าของพระอุโบสถเป็นด้านทิศใต้ ส่วนประตูพระอุโบสถด้านทิศเหนือเป็นประตูหลัง

มีหลักฐานสำคัญกล่าวอยู่ในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ว่า เมื่อนำพระพุทธรูปจากเมืองเชียงรายนามยังเมืองเชียงใหม่ในสมัยพระเจ้าแสนเมืองมา โอรสของพระเจ้ากือนา ได้ประดิษฐานพระพุทธรูปหิ้งค์ไว้ที่**ชุมพระสถูปด้านทิศใต้** สถูปแห่งนี้อยู่ในวัดพระสิงห์ ดังที่ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ฉบับต่างๆ กล่าวว่า เมื่อนำพระพุทธรูปหิ้งค์มาประดิษฐานที่วัดลือเชียงพระ ภายหลังคนทั้งหลายจึงเรียกวัดลือเชียงพระว่า วัดพระสิงห์มาตราบเท่าทุกวันนี้ วัดพระสิงห์จึงเป็นวัดสำนักสงฆ์จากลังกาและเป็นศูนย์กลางเมืองแห่งแรกของเมืองเชียงใหม่

หนังสือพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาความพิสดารฉบับต่างๆ กล่าวเรื่องราวในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ยกย่องพระบารมีของพระองค์ให้ปรากฏอย่างหนึ่งว่า ครั้งนั้นพระพุทธรูปหิ้งค์ที่เมืองเชียงใหม่หันหน้ามาทางกรุงศรีอยุธยา ซึ่งจากข้อความเกิดพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราชตอนนี้เป็นหลักฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งว่า **โดยความรับรู้ของคนภาคกลาง พระพุทธรูปหิ้งค์ที่วัดพระสิงห์เมืองเชียงใหม่ นั้นประดิษฐานให้หันหน้ามาทางทิศใต้** (อยุธยาอยู่ทางทิศใต้ของเชียงใหม่)

อาจกล่าวได้ว่าเมื่อพระพุทธรูปหิ้งค์มาประดิษฐานที่เมืองเชียงใหม่หันหน้ามาทางทิศใต้โดยตลอด เมื่อเริ่มแรกสถานที่ประดิษฐานอยู่ในลักษณะพระสถูป ต่อมาภายหลังก็กลับปรากฏพระอุโบสถที่หันหน้ามาทางทิศใต้ ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าเมื่อได้มีการเปลี่ยนสิ่งก่อสร้างจากพระสถูปมาเป็นพระอุโบสถ ได้มีการสร้างพระอุโบสถให้หันหน้ามาทางทิศใต้เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปหิ้งค์ พระประธานในพระอุโบสถ ให้หันหน้ามาทางทิศใต้เหมือนกับที่เคยเป็นมาแต่แรกเริ่ม

การที่พระพุทธรูปหิ้งค์ตั้งเป็นประธานอยู่ในพระอุโบสถที่หันหน้ามาทางทิศใต้ จึงตรงกับประตูสวนปรุงอันเป็นประตูฝึ พระพุทธรูปหิ้งค์จึงเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยเฝ้าระวังมิให้ความชั่วร้าย อัปมงคลต่างๆ เข้ามาสู่ตัวเมืองเชียงใหม่ แต่ก็มิได้กีดขวางหากจะมีการนำศพรวมทั้งความเป็นผีออกนอกเมืองทางประตูช่องนี้

องค์ประกอบสำคัญของประตูผี

ด้วยเหตุนี้ประตูผีของเมืองต่างๆ จึงต้องมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยระวังรักษา โดยประดิษฐานอยู่ภายในเมืองให้หันหน้าตรงกับประตูผี ส่วนประตูผีจะอยู่ที่ทิศใดของเมืองนั้นคงไม่มีข้อกำหนดตายตัว สุดแล้วแต่ที่ตั้งในการประกอบพิธีกรรม (สุสาน)ว่าจะอยู่นอกเมืองทางทิศใด ดังเช่นเมืองเก่าสุโขทัย แม้จะมีศิลาจารึกกล่าวว่า*มีสี่ปากประตูหลวง* แต่ก็เป็นไปได้ที่ศิลาจารึกจะไม่กล่าวถึงประตูที่ห้าซึ่งเป็นประตูผี ประตูนี้อยู่ที่กำแพงด้านทิศตะวันออกอยู่ถัดจากประตูเมืองของกำแพงด้านทิศนี้ไปทางทิศเหนือ

สุสานในการประกอบพิธีกรรมนอกเมืองสุโขทัยก็ควรอยู่บริเวณที่เป็นวัดช้างล้อม ประตูผีของเมืองสุโขทัยซึ่งนี้ปัจจุบันอาจเข้าใจกันว่าเป็นช่องที่เกิดภายหลังเมื่อมีความต้องการทางเข้าออกใหม่ของคนรุ่นปัจจุบัน แต่เมื่อพิจารณาตำแหน่งที่อยู่ตรงกันกับ*ศาลผาแดง* ที่ตั้งอยู่ภายในเมือง ซึ่งมีบันทึกเก่าเล่าว่าชาวบ้านเมืองสุโขทัยถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ มาตั้งแต่สมัยที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะทรงผนวชได้เสด็จมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ เรื่อยมาจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะดำรงพระอิสริยยศเป็นมกุฎราชกุมารเมื่อปลายรัชกาลที่ ๕ ตลอดจนถึงช่วงประตูภายในตัวเมือง ปรากฏฐานของโบราณสถานเหมือนเป็นศาลาที่ควรจะมีอยู่ข้างๆ ประตูด้วย ก็ทำให้แน่ใจว่าประตูที่ห้านี้คือประตูผีของเมืองสุโขทัยนั่นเอง

แผนผังเมืองเก่าสุโขทัย ที่มีประตูผีอยู่ด้านทิศตะวันออกของเมือง และอยู่ตรงกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ภายในเมืองคือศาลาผาแดง ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเมื่อประมาณครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ ๒๐ เมื่อมีการสร้างวัดสรศักดิ์กับสระพังหรือสระน้ำขนาดใหญ่ ขวางกลางระหว่างประตูผีกับศาลาผาแดง

เปรียบเทียบผังเมืองสุโขทัย

กับเมืองนครธม กัมพูชา

เมืองสุโขทัยแม้จะมีขนาดเล็กมาก เมื่อเทียบกับขนาดของเมืองพระนครหลวง (นครธม) ของกัมพูชา แต่ก็ได้แสดงรูปแบบของการวางผังหลักที่มาจากความคิดเดียวกัน กล่าวคือ เมืองทั้งคู่มิใช่แผนผังเป็นกำแพงล้อมรอบเป็นรูปสี่เหลี่ยมเกือบจัตุรัส มีประตูเมืองใหญ่ด้านละหนึ่งประตู

ที่เมื่อลากเส้นจากประตูด้านตรงข้ามมาตัดกันที่กลางเมือง จะเป็นที่ตั้งของศาสนสถานประธานของเมือง คือวัดมหาธาตุของเมืองสุโขทัย และปราสาทบายนของเมืองพระนครหลวง

ทั้งสองเมืองจะมีประตูที่ห้าที่กำแพงเมืองด้านทิศตะวันออก อยู่ถัดจากประตูใหญ่ด้านนี้ไปทางทิศเหนือเหมือนกัน ประตูที่ห้านี้จะอยู่ในแนวเดียวกันกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ภายในเมือง ที่หันหน้าตรงกับประตูคือของเมืองสุโขทัยคือศาลาผาแดง ขณะที่ของเมืองพระนครหลวงคือปราสาทพิมานอากาศ สำหรับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของปราสาทพิมานอากาศนั้นปรากฏเป็นเรื่องเล่าในลักษณะตำนาน อันเป็นการจดบันทึกของชาวจีนชื่อ*โจวต้ากวน*ผู้มาเยือนเมืองพระนครหลวงเมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๙ ว่า คนพื้นเมืองเชื่อว่าเป็นที่สถิตของนางนาคเก้าเศียร ซึ่งเป็นพระภูมิเจ้าที่ทั่วทั้งประเทศ

มีความคิดเหมือนกันอย่างหนึ่งระหว่างผังเมืองพระนครหลวงกับเมืองสุโขทัย แต่ไม่เกี่ยวกับประตูผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เฝ้าระวังประตูตั้งที่ได้กล่าวไปแล้ว ในที่นี้ใคร่กล่าวถึงด้วยคือ โจวต้ากวนได้บรรยายภาพเมืองพระนครหลวงเมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ว่า จากปราสาทบายนไปยังประตูใหญ่ด้านทิศเหนือ โดยเฉพาะตอนที่ผ่านหน้าปราสาทพิมานอากาศและพระราชวังหลวง เป็นท้องสนามยาวซึ่งจะมีการจัดงานรื่นเริงในเทศกาลสำคัญ สำหรับเมืองสุโขทัยด้านทิศเหนือของวัดมหาธาตุ ไปยังประตู*ศาลหลวง* อันเป็นประตูด้านทิศเหนือ ผ่านหน้าศาลาผาแดงและตำหนักที่ประทับของเจ้านายสุโขทัยนั้น ศิลาจารึกวัดสรศักดิ์กล่าวว่า เป็นสนามด้วย แต่หากเป็น*หัวสนามเก่า*

เรื่องนี้แสดงว่าประมาณช่วงเวลาที่ทำศิลาจารึกวัดสรศักดิ์ คือในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าสามพระยาเสวยราชสมบัติกรุงศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. ๑๙๖๗-๑๙๙๑ นั้น ผังเมืองสุโขทัยได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมแล้ว คือยกเลิกท้องสนามเก่าอย่างหนึ่ง กับประตูผีที่ย้ายไปอยู่ที่อื่น ดังเห็นได้จากมีการสร้างวัดสรศักดิ์กับชุดสระน้ำขนาดใหญ่มาขวางช่องประตูผีกับศาลาผาแดง

พระแก้วมรกตกับประตูผี

เท่าที่กล่าวมาทั้งหมด เป็นการประมวลหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เพื่ออธิบายให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับประตูผีอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งในที่นี้ได้ชี้ว่าประตูผีจะต้องมีองค์ประกอบร่วมกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ประดิษฐาน

อยู่ภายในตัวเมือง โดยมีทิศทางหันหน้าตรงไปยังช่องประตู ซึ่งให้ความหมายเกี่ยวกับความร่มเย็นเป็นสุขของบ้านเมืองภายใต้การปกป้องคุ้มครองของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น

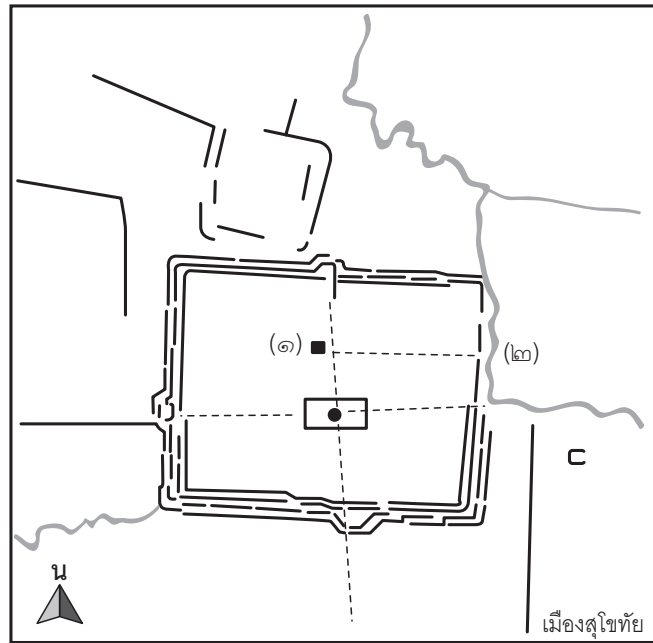
จากแนวคิดดังได้อธิบายมานี้จะเห็นว่ามีความเหมือนกันกับเมื่อแรกตั้งกรุงรัตนโกสินทร์บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเมื่อเริ่มแรกนั้นประกอบด้วยกำแพงและคูเมืองสองชั้น คูเมืองชั้นในเริ่มจากแม่น้ำเจ้าพระยาตรงที่ปัจจุบันเป็นสะพานพระปิ่นเกล้า อ้อมสนามหลวง พระบรมมหาราชวัง วัดพระเชตุพนฯ ฯลฯ ไปออกแม่น้ำเจ้าพระยาอีกด้านหนึ่งที่ปากคลองตลาด คูเมืองชั้นนอกคือคลองบางลำพู ปลายคลองข้างหนึ่งไปออกแม่น้ำเจ้าพระยาแถวบริเวณหัวถนนจักรวรรดิ มีวัดสระเกศอยู่ริมคูเมืองชั้นนอกฝั่งนอกเมือง เป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพสำหรับพระนคร โดยมีประตูผีและสะพานข้ามคูเมืองชั้นนอกไปยังวัด

ภายในเมืองตรงกับประตูผีคือพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ประดิษฐานพระแก้วมรกตหันหน้าตรงไปยังประตูผี มาแต่เริ่มต้น มีให้ความชั่วร้ายอัปมงคลเข้ามาสู่พระนครโดยทางประตูผี

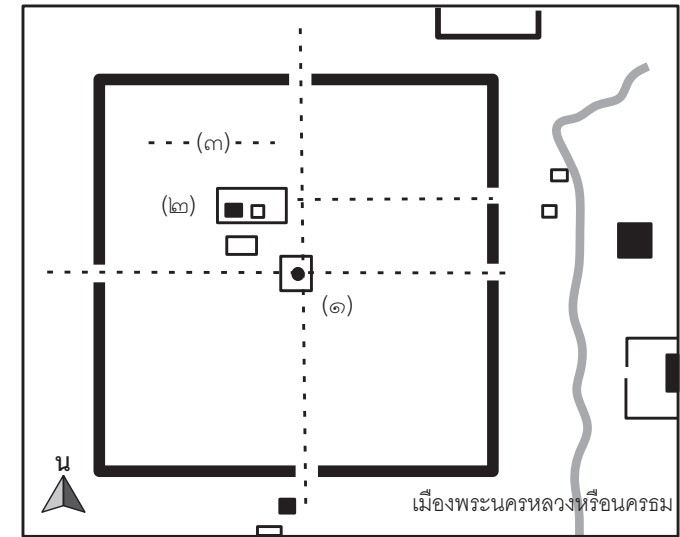
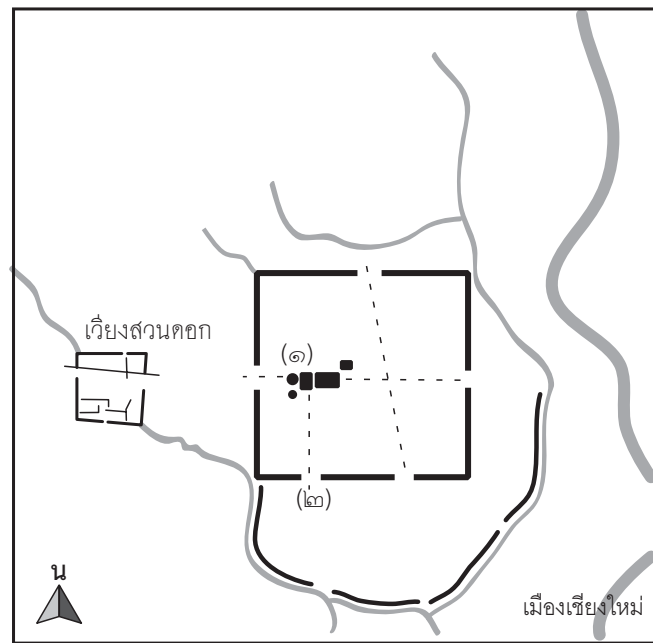
อนึ่ง ในหน้าคำนำของกรมศิลปากรในหนังสือ **ตำนานพระแก้วมรกตฉบับสมบูรณ์** ของสำนักพิมพ์บรรณาคาร (๒๕๐๔) กล่าวว่า ก่อนที่จะมีการสถาปนาพระแก้วมรกตในพระอุโบสถโดยไม่ให้มีการเคลื่อนย้ายในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น แต่เดิมมีพระราชพิธีใหญ่ๆ เช่น พระราชพิธีตรุษ ก็จะมีอัญเชิญพระแก้วมรกตไปประดิษฐาน ณ มณฑลพิธี โดยเฉพาะเมื่อมีคนล้มตายอย่างมาก เมื่อคราวอหิวาตกโรคระบาดในสมัยรัชกาลที่ ๒ นั้น ได้จัดให้มีพระราชพิธีอาพาธพินาศโดยอัญเชิญพระแก้วมรกตออกแห่ด้วย เรื่องเหล่านี้ได้แสดงหน้าที่ของพระแก้วมรกตอย่างชัดเจน เกี่ยวกับการอยู่ดีมีสุขของบ้านเมืองเมื่อเริ่มแรกสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

แต่ภายหลังจากต่อมาจะเป็นสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้เกิดแนวคิดใหม่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำหรับเฝ้าระวังประตูผี ได้เปลี่ยนไปจากพระแก้วมรกต จึงปรากฏชุมชนเฝ้าสถานที่ตั้งขวางพระแก้วมรกตกับประตูผี รวมทั้งการวางแนวถนนสายใหม่ๆ ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหลายเส้น บางเส้นมีการตัดขวาง และบางเส้นก็มีขนาดใหญ่ (ถนนราชดำเนิน) ซึ่งมีแนวเบี่ยง

เบนไปจากเส้นแนวระหว่างพระแก้วมรกตไปยังประตูผี คนรุ่นหลังจึงไม่อาจสังเกตเห็นความหมายของแนวเส้นแกนหลักดั้งเดิมเส้นนี้ของกรุงรัตนโกสินทร์ได้

แผนผังเปรียบเทียบ ระหว่างเมืองเชียงใหม่ กับเมืองสุโขทัย แสดงแนวตรงจาก พระอุโบสถวัดพระสิงห์ (๑) ไปยังประตูสวนปรง (๒) กับแนวจากศาลาผาแดง (๑) ไปยังประตูดี (๒)

แผนผังเปรียบเทียบ ระหว่างเมืองนครมกับสุโขทัย แสดงรูปร่างของเมืองและการวางตำแหน่งของสิ่งก่อสร้างสำคัญภายในเมืองที่มีแนวความคิดคล้ายกัน

(๑) ปราสาททวยนและวัดมหาธาตุ

(๒) ปราสาทพิฆานอากาศและศาลาผาแดง

---๓---บริเวณพระราชวังเมืองนครมและบริเวณพระตำหนักเจ้านายของสุโขทัย

หมายเหตุ
แผนผังของเมืองทั้งสองมีได้ยอดลงมาในมาตราส่วนเดียวกันเนื่องจากมิได้ต้องการเปรียบเทียบในเรื่องของขนาด โดยความจริงนั้น เมืองนครมมีพื้นที่ประมาณ ๘ ตารางกิโลเมตร ในขณะที่เมืองสุโขทัยมีพื้นที่ประมาณ ๒.๕ ตารางกิโลเมตร

